

بررسی برنامه درسی اجرا شده و کسب شده در درس مطالعات اجتماعی پایه ششم دبستان های شهر مشکان در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۶

حجت افتخاری^۱

چکیده

هدف پژوهش بررسی برنامه درسی اجرا شده و کسب شده در درس مطالعات اجتماعی پایه ششم دبستان های شهر مشکان در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۶ بود. تحقیق از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ نحوه گردآوری داده ها توصیفی پیمایشی است که در آن با استفاده از نظ سنجی معلمان و دانش آموزان، به شناسایی و ارزیابی برنامه درسی اجرا شده و کسب شده در درس مطالعات اجتماعی پایه ششم دبستان های شهر مشکان پرداخته شده است. جامعه ی پژوهش، تمامی دانش آموزان پایه ی ششم شهر مشکان (۷۲ نفر)، که با توجه به تعداد افراد محصل در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۶ در پایه ششم، نمونه آماری همان جامعه آماری است؛ بنابراین در پژوهش حاضر از روش ((تمام شماری)) استفاده شده است. برای جمع آوری داده ها از دو پرسشنامه محقق ساخته که با نظر اساتید با روش الفای کرونباخ مورد تایید قرار گرفتند، استفاده شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده های مرتبط با هر یک از پرسش های پژوهش از روش کمی استفاده شده است. برای توصیف داده های کمی از روش های آمار توصیفی: ((جداول توزیع فراوانی، درصد و میانگین)) و آمار استنباطی ((t تک نمونه ای)) استفاده شد. یافته های پژوهش نشان دهنده ی آن است که در برنامه درسی اجرا شده آمادگی و توجیه آموزگاران در حد مطلوب قرار ندارد؛ اما اهداف پیش بینی شده در کلاس های درس مطالعات اجتماعی، در برنامه درسی اجرا شده پیگیری می شود. همچنین در برنامه درسی اجرا شده مطالعات اجتماعی، محتوای تعیین شده مناسب بوده و در حد مطلوب اجرا شده است. از دیگر یافته های این پژوهش، استفاده آموزگاران مطالعات اجتماعی ششم از روش های یاددهی-یادگیری مناسب و طرح درس بود. شیوه های ارزشیابی از آموخته های دانش آموزان بر اساس روش های از پیش تعیین شده توسط برنامه درسی قصد شده مطالعات اجتماعی ششم توسط معلمان صورت می گیرد. همچنین دانش آموزان ششم در پاسخدهی به انواع سوال های آزمون دانشی، مهارتی و نگرشی عملکرد مورد انتظار و مطلوب را داشته اند.

کلید واژه ها: برنامه درسی اجرا شده و کسب شده، درس مطالعات اجتماعی.

^۱ دانشجوی دکتری برنامه ریزی دانشگاه هرمزگان، راهبر آموزشی تربیتی شهرستان نی ریز، نویسنده مسئول، hojjat.eftekhari18@gmail.com

مقدمه

بدون تردید دوره ابتدایی نقش مهمی در شکل‌گیری شخصیت اجتماعی و شهروندی دانش‌آموزان دارد و مدارس ابتدایی، آموزگاران و برنامه‌های درسی این دوره به همراه والدین و جامعه با تدارک فرصت‌ها و موقعیت‌ها در ایجاد مهارت‌های اجتماعی در دانش‌آموزان نقش پررنگی در این زمینه دارند. مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری بین‌رشته‌ای است که از مفاهیم رشته‌های علمی چون جغرافیا، تاریخ، اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و همچنین مطالعات مختلف مانند آموزش‌های مدنی، مطالعات شهروندی و زیست‌محیطی، دین و اخلاق بهره می‌گیرد و تقریباً در تمام کشورهای دنیا آموزش داده می‌شود. از این رو نقش برنامه درسی مطالعات اجتماعی در کتب دوره ابتدایی بسیار اساسی است و این پژوهش بر آن است که «برنامه درسی اجرا شده «و» برنامه درسی کسب شده «در درس مطالعات اجتماعی پایه ششم دبستان‌های شهر مشکان را بررسی نماید.

فرایند برنامه‌ریزی درسی شامل سه مرحله طراحی و تولید، اجرا و ارزشیابی است. در فرایند طراحی، تولید و اجرای برنامه‌های درسی، سه نوع برنامه درسی «قصد شده»^۱، «اجرا شده»^۲ و «کسب شده»^۳ بیشتر مورد توجه برنامه‌ریزان قرار می‌گیرد. برنامه درسی قصد شده به آرمان‌ها، اهداف و مؤلفه‌هایی چون محتوا، روش‌های تدریس، زمان اختصاص یافته برای حصول به هدف‌های مورد نظر و آموزش محتوای تعیین شده که در سطح ملی تدوین می‌شود اشاره دارد. منظور از «برنامه درسی کسب شده»، یادگیری‌هایی که از طریق به اجرا در آمدن برنامه درسی در مجموع نگرش‌ها، دانش‌ها و مهارت‌های دانش‌آموزان به وجود می‌آید، است (احمدی، ۱۳۸۵). «برنامه درسی اجرا شده»، مجموعه اقدامات و فعالیت‌های یاددهی-یادگیری است که براساس برنامه درسی مورد نظر و آن چه که معلمان از آن برداشت کرده‌اند در محیط واقعی مدرسه و کلاس‌های درس به اجرا در می‌آید. این برنامه در سطح کلاس درس بوده و برداشتی از برنامه درسی قصد شده توسط معلمان است که با توجه به تجربه و اعتقاد آن‌ها در کلاس درس به اجرا در می‌آید (اشمیت^۴ و همکاران، ۱۹۹۷). گلاتورن در فصلی از کتاب راهنمای برنامه‌درسی که در سال (۱۹۹۹) توسط «انجمن نظارت و برنامه‌ریزی درسی آمریکا» به چاپ رسیده است خاطر نشان می‌سازد برنامه درسی مکتوب تأثیر کمی بر برنامه درسی تدریس شده و اجرا شده دارد. از دیدگاه او، اکثر معلمان با تجربه این راهنما را در ابتدای سال تحصیلی مرور می‌کنند و سپس آن را به کناری می‌گذارند زیرا عوامل دیگری را در تدریس مدنظر قرار می‌دهند. در مورد برنامه درسی کسب شده او معتقد است اغلب شکاف عمده‌ای بین آن چه که تدریس و اجرا می‌شود و آنچه که آموخته و کسب می‌شود وجود دارد. دانش‌آموزان معمولاً آن چه را که به آن‌ها تدریس می‌شود، نمی‌آموزند. از دیدگاه گلاتورن علت این امر از یکسو آن است که برنامه درسی به صورت معنی‌دار و چالش‌زا مطرح نمی‌شود و از سوی دیگر معلمان نیز هنگامی که دانش‌آموزان درگیر نیستند و مشارکت نمی‌کنند و یا برای یادگیری برانگیخته نشده‌اند،

^۱. Intended Curriculum

^۲. Implemented Curriculum

^۳. Learned Curriculum

^۴. Schmidt

اقدام به تدریس می کنند بنابراین آن ها متوجه آنچه که تدریس شده نمی شوند و دقت کافی ندارند (فتحی و اجارگاه، ۱۳۹۲). گودلد(۱۹۷۹) تفاوت نظر و عدم توافق بین برنامه درسی اجرا شده و کسب شده را ناشی از جدایی وسیله ها و هدف ها در تعلیم و تربیت می داند. وجود ناهماهنگی بسیار میان برنامه درسی اجرا شده و کسب شده به عنوان ضعف اساسی در هر برنامه درسی محسوب می شود (ملکی، دلاور، احمدی، حاجی تبار فیروزجائی، ۱۳۹۲).

بنابراین در فرایند طراحی، تولید و اجرای برنامه های درسی آن چه که بیش از همه ذهن برنامه ریزان درسی را به خود مشغول کرده است پاسخ دادن به این پرسش اساسی است که تا چه اندازه در مراحل مختلف شکل گیری و اجرای برنامه درسی و در نهایت آن چه که در عمل دانش -آموزان یاد می گیرند هماهنگی و هم خوانی وجود دارد . دریافت پاسخ مناسب برای این سؤال، برنامه ریزان درسی را بر آن می دارد تا مراحل طرح ریزی، تولید و اجرای برنامه درسی را در مکان واقعی اجرای برنامه درسی، یعنی مدرسه و کلاس درس دنبال نمایند تا وجود تفاوت میان این مراحل را به حداقل رسانده و اقدامات لازم را در جهت تصحیح حرکت و ایجاد تعادل و همخوانی در برنامه درسی ایجاد شده به عمل آورند (ملکی، دلاور، احمدی، حاجی تبار فیروزجائی، ۱۳۹۲). نتایج چند پژوهش انجام شده در این راستا بدین شرح است:

مفتخر(۱۳۸۶)، در پژوهشی به بررسی تفاوت برنامه درسی قصد شده و اجرا شده شهروند مسؤول در دوره آموزش متوسطه نظری از دیدگاه دبیران علوم اجتماعی استان آذربایجان شرقی پرداخت. نتایج نشان داد که میزان تفاوت و تطابق اهداف برنامه درسی اجرا شده شهروند مسؤول با اهداف برنامه درسی قصد شده شهروند مسؤول اغلب در سطح متوسط و قابل قبول است. میزان تفاوت و تطابق محتوای برنامه درسی اجرا شده شهروند مسؤول با محتوای برنامه درسی قصد شده شهروند مسؤول اغلب در سطح متوسط و قابل قبول است. همچنین میزان تفاوت و تطابق روش های تدریس برنامه درسی اجرا شده شهروند مسؤول با روش های تدریس برنامه درسی قصد شده شهروند مسؤول اغلب در سطح متوسط و قابل قبول است. در کل نتایج بررسی نشان داد که میزان تفاوت برنامه درسی قصد شده و برنامه درسی اجرا شده شهروند مسؤول با توجه به سه سطح ارزیابی (کم، متوسط و زیاد) در سطح متوسط و قابل قبولی قرار گرفت.

اخلاقی (۱۳۸۳)، در پژوهشی به بررسی میزان هماهنگی و همخوانی برنامه درسی قصد - شده و اجرا شده درس مطالعات اجتماعی پرداخت. نتایج پژوهش نشان می دهد که اهداف دانشی و نگرشی و اهداف مهارتی در حد زیاد و خیلی زیادی مطابق با برنامه قصد شده بوده اند. ولی نتایج چک لیست مشاهده رفتار نشان داد که ۸۰ درصد دبیران در زمان اجرای برنامه در حد کم و خیلی کمی بر اهداف مهارتی تأکید کرده اند که از این لحاظ برنامه اجرا شده مطابق با برنامه قصد شده نمی باشد. در بخش محتوا، محتوای در زمان اجرا در حد زیاد و خیلی زیادی مطابق با برنامه قصد شده دنبال شده است. در بخش روش های یاددهی - یادگیری فقط از روش های تدریس پیش - سازمان دهنده و کسب مفهوم در حد زیاد و خیلی زیاد مطابق با برنامه قصد شده دنبال می شود و از سایر روش ها استفاده مطلوب به عمل نمی آید. در بخش روش های ارزشیابی نتایج چک لیست نشان داده است که دبیران انجام دادن کارهای اختیاری، گروهی و فعالیت های خارج از کلاس و انجام فعالیت های متن را در حد کم و خیلی کم در ارزشیابی محسوب کرده و نتایج ارزشیابی های مستمر را به اطلاع آنها نمی رسانند؛ ولی از نظر دبیران، موارد فوق در زمان اجرا در حد زیاد و خیلی زیادی رعایت شده است.

کاظم پور (۱۳۸۳) در پژوهشی با عنوان «ارزشیابی برنامه اجرا شده درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه نظری بر اساس مدل سه بعدی رویتال قصدشده» نتیجه گرفت: دانش آموزان در دستیابی به قلمروهای نگرشی و مهارتی برنامه درسی قصدشده درس مطالعات اجتماعی موفقیت چندانی کسب نکرده اند.

ملکی و همکاران (۱۳۹۱) ضمن ارائه تصویر روشنی از برنامه درسی درس مطالعات اجتماعی در سه مرحله برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب شده؛ حاکی از آن است که برنامه درسی مطالعات اجتماعی طرح نسبتاً مناسبی دارد، اما در مرحله اجرا با مشکلات متعددی مانند ناکافی بودن آموزش معلمان، عدم دسترسی به امکانات مورد نیاز برای آموزش، سنگینی محتوا و... روبه رو است. همچنین بر اساس نمرات دانش آموزان در طول سال تحصیلی و نتایج سه آزمون دانشی، مهارتی و نگرشی؛ عملکرد دانش آموزان آزمون دانشی خوب بوده، در آزمون مهارتی در حد رضایت بخش بوده و عملکرد دانش آموزان در آزمون نگرشی ضعیف بوده است.

اکنون می‌توان این پرسش اساسی را مطرح کرد که آیا برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم بر اساس برنامه درسی رسمی و پیش بینی شده به اجرا در می‌آید؟ شیوه اجرای این برنامه تا چه اندازه توانسته است نگرش‌ها، دانستی‌ها و مهارت‌های مورد انتظار را در مخاطبان خود پدید آورد؟ چه بخش‌هایی از اجزا و عناصر این برنامه به تغییر، بازنگری و اصلاح نیاز دارد؟ به منظور یافتن پاسخی مناسب برای پرسش‌های مطرح شده این پژوهش در نظر دارد برنامه درسی اجرا شده و کسب شده مطالعات اجتماعی پایه ششم را در دبستان‌های شهر مشکان، بررسی نماید.

انجام چنین پژوهشی از لحاظ «کاربردی» دارای اهمیت است. یافته‌های این پژوهش می‌تواند مسائل مشکلات احتمالی بین برنامه درسی اجراشده و کسب شده را از جهت وجود تعادل و همخوانی مشخص نماید و اطلاعات ارزنده‌ای در زمینه طراحی و اجرای برنامه‌های درسی در اختیار دست‌اندرکاران برنامه ریزی آموزشی درس مطالعات اجتماعی قرار دهد. یافته‌های این پژوهش می‌تواند به آموزگاران این درس در شناخت میزان انطباق برنامه درسی اجراشده و برنامه درسی کسب شده توسط دانش آموزان یاری رسانده، از میزان تأثیرگذاری فعالیت‌های آموزشی خود بر تغییر و اصلاح دانش، نگرش و مهارت یادگیرندگان در پایان دوره آموزشی آگاه نماید.

به منظور کم کردن فاصله بین برنامه درسی اجرا شده و کسب شده مطالعات اجتماعی پایه ششم با توجه به عناصر مؤثر برنامه درسی سؤالات زیر مطرح می‌شود:

الف - پرسش‌های مربوط به برنامه درسی اجرا شده

- آمادگی و توجه معلمان نسبت به برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم چگونه صورت گرفته است؟
- تا چه اندازه هدف‌های پیش‌بینی شده در برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم در کلاس‌های درس پیگیری می‌شود؟
- تا چه اندازه محتوای تعیین شده در برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم مناسب است؟

- تا چه اندازه از روش های یاددهی - یادگیری پیش بینی شده در برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم استفاده می شود؟
- تا چه اندازه شیوه ارزشیابی از آموخته های دانش آموزان در برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم با روش های پیش بینی شده در برنامه به اجرا در می آید؟

ب) پرسش های مربوط به برنامه درسی کسب شده

- ۷- تا چه اندازه هدف های نگرشی برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم در دانش آموزان محقق شده است؟
- ۸- تا چه اندازه هدف های دانشی برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم در دانش آموزان محقق شده است؟
- ۹- تا چه اندازه هدف های مهارتی برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم در دانش آموزان محقق شده است؟

روش پژوهش

این تحقیق از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ نحوه گردآوری داده ها توصیفی پیمایشی است که در آن با استفاده از نظر سنجی معلمان و دانش آموزان، به شناسایی و ارزیابی برنامه درسی اجرا شده و کسب شده درس مطالعات اجتماعی پایه ششم دبستان های شهر مشکان پرداخته شده است. جامعه-ی پژوهش، تمامی دانش آموزان پایه-ی ششم شهر مشکان (۷۲ نفر)، که با توجه به تعداد افراد محصل در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۶ در پایه ششم، نمونه آماری همان جامعه آماری است؛ بنابراین در پژوهش حاضر از روش «تمام شماری» استفاده شده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده های مرتبط با هر یک از پرسش های پژوهش از روش کمی استفاده شده است. برای توصیف داده های کمی از روش های «آمار توصیفی» مانند: جداول توزیع فراوانی، درصد و میانگین و «آمار استنباطی»^t تک نمونه ای استفاده شد.

پژوهش حاضر دارای ۲ ابزار است :

- «پرسشنامه محقق ساخته «برنامه درسی اجرا شده در» مقیاس لیکرت» که توسط آموزگاران مطالعات اجتماعی پایه ششم شهر مشکان تکمیل گردید.

بر اساس مطالعه سرفصل های مصوب آموزش و پرورش ایران برای مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی و همچنین مطالعه مبانی نظری و برداشت های موجود، پیش نویس اولیه پرسشنامه طراحی شد. سپس روایی صوری و محتوایی آن از سوی ۸ نفر از کارشناسان تعلیم و تربیت و کارشناسان رشته مورد بررسی قرار گرفته و تأیید گردید. همچنین پایایی ابزار، از طریق آلفای کرونباخ محاسبه و عدد ۹۰/۰ بدست آمد. پرسشنامه «برنامه درسی اجرا شده» از ۴۷ گویه تشکیل شده است که «برنامه درسی اجرا شده» مطالعات اجتماعی پایه ششم را در پنج سطح ۱- آگاهی و توجیه معلمان ۲- اهداف درس ۳- محتوای آموزشی ۴- روش های یاددهی - یادگیری و ۵- نحوه ارزشیابی مورد بررسی قرار می دهد. به منظور بررسی چگونگی آماده سازی و توجیه معلمان در پرسشنامه ۴ گویه، بررسی اهداف ۶

گویه، بررسی محتوای آموزشی ۱۰ گویه، بررسی روش های یاددهی - یادگیری ۲۱ گویه و بررسی نحوه ارزشیابی تعداد ۶ گویه در نظر گرفته شده است.

۲- پرسشنامه محقق ساخته «برنامه درسی کسب شده در» مقیاس لیکرت «که توسط دانش آموزان مشغول به تحصیل در پایه ششم شهر مشکان تکمیل گردید.

بر اساس مطالعه سرفصل های مصوب آموزش و پرورش ایران برای درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی و همچنین مطالعه مبانی نظری و برداشت های موجود، پیش نویس اولیه پرسشنامه طراحی شد. سپس روایی صوری و محتوایی آن از سوی ۸ نفر از کارشناسان درس، مورد بررسی قرار گرفته و تأیید گردید. همچنین پایایی ابزار، از طریق آلفای کرونباخ محاسبه و عدد ۰/۹۳ بدست آمد. پرسشنامه «برنامه درسی کسب شده «از ۹۵ گویه تشکیل شده است که» برنامه درسی کسب شده «را در سه سطح ۱- نگرش ۲- دانش و ۳- مهارت دانش آموزان رشته مورد بررسی قرار می دهد. به منظور بررسی نگرش دانش آموزان به رشته تعداد ۳۱ گویه، بررسی دانش کسب شده توسط دانش آموزان ۳۴ گویه و بررسی میزان مهارتی که توسط دانش آموزان با تحصیل در مطالعات اجتماعی کسب نموده اند تعداد ۳۰ گویه در نظر گرفته شده است.

یافته های پژوهش

جدول (۱). میانگین و انحراف معیار برنامه درسی اجرا شده و خرده مقیاس های آن

انحراف معیار	میانگین	تعداد	
۹۵۵/۲	۲۳۵/۱۲	۴	آگاهی و توجه آموزگاران
۳۲۷/۳	۷۵۰/۲۲	۴	اهداف تعیین شده
۰۲۰/۳	۶۲۵/۳۳	۴	محتوای تعیین شده
۰۳۲/۱۱	۸۶	۴	روشهای یاددهی - یادگیری
۶۱۵/۲	۶۲۵/۲۶	۴	روشهای ارزشیابی
۰۵۰/۲۱	۵۰۰/۱۹۰	۴	برنامه درسی اجرا شده

بررسی بر نامه درسی اجرا شده و کسب شده در...

جدول (۲). میانگین و انحراف معیار برنامه درسی کسب شده و خرده مقیاسهای آن توسط دانش آموزان

انحراف معیار	میانگین	تعداد	
۹۶۶/۱۱	۵۹۳/۲۴۱	۷۲	هدفهای سطح نگرشی
۹۸۷/۲۱	۰۳۱/۲۴۰	۷۲	هدفهای سطح دانشی
۵۰۱/۲۷	۱۸۷/۳۲۶	۷۲	هدفهای سطح مهارتی
۱۰۵/۵۴	۸۱۲/۸۴۲	۷۲	برنامه درسی کسب شده

سوال پژوهشی اول: آگاهی و توجه آموزگاران نسبت به برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم چگونه صورت گرفته است؟

جدول (۳). بررسی آگاهی و توجه آموزگاران نسبت به برنامه درسی اجرا شده

میانگین معیار خطا	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	
۳۹۸/۱	۱۵۵/۴	۲۵۰/۱۳	۴	آگاهی و توجه آموزگاران

جدول (۴). آزمون t تک نمونه برای بررسی آگاهی و توجه آموزگاران نسبت به برنامه درسی اجرا شده

Test Value = ۱۲					T	آگاهی و توجه آموزگاران
۹۵٪ اطمینان قابلیت		اختلاف ها میانگین	معنا سطح (دامنه دو داری)	درجه آزادی		
بالا حد	پایین حد					
۵۵۶/۳	۰۵۶/۳-	۲۵۰/۰	۷۶۳/۰	۳	۱۷۹/۰	

جهت آزمون سؤال پژوهشی اول از آزمون t برای یک نمونه استفاده گردید. نتایج جدول (۳) و (۴) نشان می دهد که آگاهی و توجه آموزگاران پایه ششم در درس مطالعات اجتماعی در برنامه درسی اجرا شده با میانگین مفروض ۱۲ و میانگین نمونه مورد بررسی ۲۵۰/۱۳ و انحراف استاندارد ۱۵۵/۴ تأیید نشد. ($p < ۰۰۵$) بنابراین میتوان نتیجه گرفت آگاهی و توجه آموزگاران پایه ششم در ۵۴٪ درس مطالعات اجتماعی در برنامه درسی اجرا شده به خوبی انجام نشده است.

به عبارتی آمادگی و توجه دبیران نسبت به برنامه درسی اجرا شده در حد مطلوب قرار ندارد. که علت آن پایین بودن کیفیت دوره های آموزشی و ضمن خدمت، کم بودن مدت اجرای این دوره ها، نامناسب بودن محل و زمان برگزاری این دوره ها بوده است. نتایج به دست آمده در این قسمت با آن بخش از نتایج احمدی (۱۳۸۸) که به بررسی ارزشیابی برنامه درسی اجرا شده و

کسب شده علوم دوره راهنمایی پرداخته بود و به این نتیجه رسید که معلمان برای تدریس درس علوم از مهارت‌های لازم برخوردار نیستند همسو بوده است .

سوال پژوهشی دوم: تا چه اندازه هدف‌های پیش بینی شده در برنامه درسی مطالعات اجتماعی در کلاسهای درس پیگیری می شود؟

جدول (۵). اهداف تعیین شده نسبت به برنامه درسی اجرا شده

تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین معیار خطای
۴	۷۵۰/۲۲	۳۲۷/۳	۱۷۶/۱
آموزشی اهداف			

جدول (۶). آزمون t تک نمونه برای بررسی اهداف تعیین شده نسبت به برنامه درسی اجرا شده

Test Value = ۱۸					
اهداف آموزشی	T	درجه آزادی	معنا سطح (دامنه دو داری)	اختلاف	
				ها میانگین	پایین حد
اهداف آموزشی	۰۳۸/۴	۴	۰۰۵/۰	۷۵۰/۴	۹۶۸/۱
				پایین حد	بالا حد
				۹۶۸/۱	۵۳۱/۷

جهت آزمون سؤال پژوهشی سوم از آزمون t برای یک نمونه استفاده گردید . نتایج جدول (۵) و (۶) نشان می‌دهد که اهداف پیش‌بینی شده آموزگاران مطالعات اجتماعی در برنامه درسی اجرا - شده با میانگین مفروض ۱۸ و میانگین نمونه مورد بررسی ۷۵۰/۲۲ و انحراف استاندارد ۳۲۷/۳ تأیید شد . ($p > ۰/۰۱$) بنابراین میتوان نتیجه گرفت اهداف پیش‌بینی شده در کلاسهای درس مطالعات اجتماعی در برنامه درسی اجرا شده پیگیری شده است . علت این امر آن است که در کتاب های درسی اهداف دروس در ابتدای هر فصل به صورت هدف کلی مشخص شده است . یا اینکه معلمان از روش های تدریس فعال که منجر به شرکت دانش آموزان در فعالیت های آموزشی و در نهایت تحقق اهداف آموزشی می شود، استفاده می کنند .

نتایج این پژوهش با آن بخش از نتایج اخلاقی (۱۳۸۳) که نتایج چک لیست مشاهده رفتار نشان داد که ۸۰ درصد دبیران در زمان اجرای برنامه در حد کم و خیلی کم بر اهداف مهارتی تأکید کرده اند و از این جهت برنامه درسی اجرا - شده مطابق با برنامه درسی قصد شده نمی‌باشد ناهمسو است .

سؤال پژوهشی سوم: تا چه اندازه محتوای تعیین شده در برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم مناسب است؟

جدول (۷). بررسی محتوای تعیین شده در برنامه درسی اجرا شده

محتوای آموزشی	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای معیار میانگین
	۴	۶۲۵/۳۳	۰۲۰/۳	۰۶۸/۱

جدول (۸). آزمون t تک نمونه برای بررسی محتوای تعیین شده برنامه درسی اجرا شده

Test Value = ۳۰						محتوای آموزشی
۴/۹۵ اطمینان قابلیت		اختلاف ها میانگین	معنا سطح (دامنه دو) داری	درجه آزادی	t	
بالا حد	پایین حد					
۱۵۰/۶	۰۹۹/۱	۶۲۵/۳	۰۱۲/۰	۳	۳۹ ۴/۳	

جهت آزمون سؤال پژوهشی چهارم از آزمون t برای یک نمونه استفاده گردید. نتایج جدول (۷) و (۸) نشان می‌دهد که محتوای تعیین شده مطالعات اجتماعی در برنامه درسی اجرا شده با میانگین مفروض ۳۰ و میانگین نمونه مورد بررسی ۶۲۵/۳۳ و انحراف استاندارد ۰۲۰/۳ تأیید شد. ($p > ۰۵/۰$) بنابراین می‌توان نتیجه گرفت محتوای تعیین شده مطالعات اجتماعی در برنامه درسی اجرا شده مناسب بوده است.

به عبارتی می‌توان نتیجه گرفت محتوای مطالعات اجتماعی توانسته است اطلاعات لازم در مورد عناصر برنامه درسی مطالعات اجتماعی را در اختیار معلمان قرار دهد. به عبارتی، معلمان محتوا و سرفصل های مطالعات اجتماعی پایه ششم را مطابق با هدف های این برنامه در کلاس های درس پیگیری می کنند. از این رو، محتوای برنامه مطالعات اجتماعی ششم از نظر میزان انطباق با زمان پیش بینی شده برای تدریس و نیازهای یادگیرندگان مناسب تشخیص داده شده است.

در همین راستا، پژوهش اخلاقی (۱۳۸۳) نیز نشان داده است که محتوای برنامه در زمان اجرا از نظر دیران و مشاهده کنندگان در حد زیاد و خیلی زیاد مطابق با برنامه قصد شده دنبال شده است. همچنین مفتخر (۱۳۸۶) در پژوهش خود میزان تطابق محتوای برنامه درسی اجرا شده شهروند مسؤل با محتوای برنامه درسی قصد شده شهروند مسؤل اغلب در سطح متوسط و قابل قبول گزارش کرد که با نتایج این یافته همخوانی دارد.

سؤال پژوهشی چهارم: تا چه اندازه از روش های یاددهی - یادگیری پیش بینی شده در برنامه - درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم استفاده می شود؟

جدول (۹). بررسی روشهای یاددهی - یادگیری تعیین شده در برنامه درسی اجرا شده

میانگین معیار خطای	استاندارد انحراف	میانگین	تعداد	یادگیری - یاددهی روشهای
۹۰۰/۳	۰۳۲/۱۱	۸۶	۴	

جدول (۱۰). آزمون t تک نمونه برای بررسی روشهای یاددهی - یادگیری در برنامه درسی اجرا شده

Test Value = ۶۳					t	د	معنا سطح (دامنه دو) داری	اختلاف ها میانگین	۹۵٪ اطمینان قابلیت	
بالا حد	حد پایین	۲۳	۷۷/۱۳	۲۲/۳۲						
		۲۳	۷۷/۱۳	۲۲/۳۲	۸۹	۳	۰۰۱/۰			روشهای - یاددهی یادگیری

جهت آزمون سؤال پژوهشی پنجم از آزمون t برای یک نمونه استفاده گردید. نتایج جدول (۹) و (۱۰) نشان می‌دهد که روشهای یاددهی - یادگیری آموزگاران مطالعات اجتماعی در برنامه درسی اجرا شده با میانگین مفروض ۶۳ میانگین نمونه مورد بررسی ۸۶ و انحراف استاندارد ۰۳۲/۱۱ تأیید شد. ($p > ۰/۰۱$) بنابراین میتوان نتیجه گرفت آموزگاران مطالعات اجتماعی پایه ششم از روشهای یاددهی - یادگیری پیشبینی شده در برنامه درسی اجرا شده بهره برده‌اند.

از آنجایی که در هر کلاس تعداد دانش آموزان کم است، روش های فعال تدریس پیش بینی شده در برنامه، قابل اجرا می باشد و لذا میزان یادگیری افزایش می یابد. با استناد به یافته‌های پژوهشهای اخلاقی (۱۳۸۳) و مفتخر (۱۳۸۶) می توان همسویی نتایج تحقیق با دو پژوهش ذکر شده در زمینه استفاده از روش های فعال تدریس پی برد.

سؤال پژوهشی پنجم: تا چه اندازه شیوه ارزشیابی از آموخته های دانش آموزان در برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم با روش های پیش بینی شده در برنامه به اجرا در می آید؟

جدول (۱۱). بررسی روشهای ارزشیابی در برنامه درسی اجرا شده

تعداد	میانگی ن	استاندارد انحراف	میانگین معیار خطای
۴	۶۲/۲۶	۶۱/۲	۹۲۴/۰
روشهای ارزشیابی			

جدول (۱۲). آزمون t تک نمونه برای بررسی روشهای ارزشیابی در برنامه درسی اجرا شده

Test Value = ۱۸						روشهای ارزشیابی
۹۵٪ اطمینان قابلیت		اختلاف ها میانگین	معنا سطح (دامنه دو) داری	درجه آزادی	T	
بالا حد	پایین حد					
۸۱۱/۱۰	۴۳۸/۶	۶۲۵/۸	۰۰۰۱/۰	۳	۳۲۸/۹	

جهت آزمون سؤال پژوهشی ششم از آزمون t برای یک نمونه استفاده گردید. نتایج جدول (۱۱) و (۱۲) نشان می‌دهد که شیوه ارزشیابی از آموخته‌های دانش‌آموزان توسط آموزگاران مطالعات اجتماعی در برنامه درسی اجرا شده با میانگین مفروض ۱۸ و میانگین نمونه مورد بررسی ۶۲/۲۶ و انحراف استاندارد ۶۱/۲ تأیید شد. ($p > 0.01$) بنابراین میتوان نتیجه گرفت شیوه ارزشیابی از آموخته‌های دانش‌آموزان بر اساس روشهای از پیش تعیین شده توسط آموزگاران مطالعات اجتماعی در برنامه درسی اجرا شده بوده است.

به عبارتی معلمان در ارزشیابی مطالعات اجتماعی در بخش مهارت‌ها، نگرش‌ها و فعالیت‌های خارج از درس از روش‌های از پیش تعیین شده بهره می‌جویند. در هر برنامه درسی، ارزشیابی از آموخته‌های دانش‌آموزان جزء مهمی از روش‌های یاددهی-یادگیری محسوب می‌شود. بازدید منظم سرگروه‌های آموزشی از شیوه‌های ارزشیابی و نحوه ارزشیابی آموزگاران و تذکر نکات لازم برای بهبود شیوه‌های ارزشیابی و مطابقت آن با روش‌های پیش‌بینی شده در برنامه درسی دروس عملی و تئوری انجام می‌گیرد، که می‌تواند یکی از دلایل این هماهنگی محسوب شود.

در همین راستا یافته‌های پژوهش حسن زاده سورشجانی (۱۳۹۱) نیز نشان داده است که دبیران و دانش‌آموزان روشهای ارزشیابی را بیشتر از حد متوسط ارزیابی کرده‌اند. همچنین مفتخر (۱۳۸۶) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که میزان تطابق ارزشیابی برنامه درسی اجرا شده شهروند مسؤل با ارزشیابی برنامه درسی قصد شده شهروند مسؤل اغلب در سطح متوسط و قابل قبول است که با نتایج این یافته پژوهشی همخوانی دارد.

آزمون پرسشهای مربوط به برنامه درسی کسب شده

سؤال پژوهشی اول: چه اندازه هدفهای نگرشی برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم در دانش‌آموزان

محقق شده است؟

جدول (۱۳). بررسی هدفهای سطح نگرشی دانش‌آموزان نسبت به برنامه درسی کسب شده

میانگین معیار خطای	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	هدفهای سطح نگرشی دانش‌آموزان
۲۹/۲	۹۶/۱۲	۵۹/۱۱۹	۷۲	

جدول (۱۴). آزمون t تک نمونه برای بررسی هدفهای سطح نگرشی دانش‌آموزان نسبت به برنامه درسی کسب شده

Test Value = ۹۳						هدفهای سطح نگرشی دانش‌آموزان
۹۵٪ اطمینان قابلیت		اختلاف ها میانگین	معنا سطح (دامنه دو) داری	درجه آزادی	T	
بالا حد	حد پایین					
۲۶/۳۱	۹۱/۲۱	۵۹/۲۶	۰۰۰۱/۰	۷۱	۶۰/۱۱	

جهت آزمون سؤال پژوهشی اول از آزمون t برای یک نمونه استفاده گردید. نتایج جدول (۱۳) و (۱۴) نشان می‌دهد که هدفهای سطح نگرشی دانش‌آموزان مطالعات اجتماعی در برنامه درسی کسب شده با میانگین مفروض ۹۳ و میانگین نمونه مورد بررسی ۵۹/۱۱۹ و انحراف استاندارد ۹۶/۱۲ تأیید شد. ($p > ۰/۱۰$) بنابراین می‌توان نتیجه گرفت هدفهای سطح نگرشی دانش‌آموزان مطالعات اجتماعی در برنامه درسی کسب شده محقق شده است.

سؤال پژوهشی دوم: تا چه اندازه هدف های دانشی برنامه درسی مطالعات اجتماعی پایه ششم در دانش‌آموزان

محقق شده است؟

جدول (۱۵). بررسی هدفهای سطح دانشی دانش‌آموزان نسبت به برنامه درسی کسب شده

میانگین معیار خطای	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	هدفهای سطح دانشی دانش‌آموزان
۸۸۶/۳	۹۸۷/۲۱	۰۳۱/۱۳۷	۷۲	

جدول (۱۶). آزمون t تک نمونه برای بررسی هدفهای سطح دانشی دانش آموزان نسبت به برنامه درسی کسب شده

Test Value = ۱۰۲						هدفهای سطح دانشی دانش آموزان
اطمینان قابلیت ۹۵٪		اختلاف ها میانگین	معنا سطح (دامنه دو) داری	درجه آزادی	T	
بالا حد	حد پایین					
۹۵۸/۴۲	۱۰۳/۲۷	۰۳۱/۳۵	۰۰۰۱/۰	۷۱	۰۱۳/۹	

جهت آزمون سؤال پژوهشی دوم از آزمون t برای یک نمونه استفاده گردید. نتایج جدول (۱۵) و (۱۶) نشان می‌دهد که هدفهای سطح دانشی دانش آموزان پایه ششم در برنامه درسی کسب شده با میانگین مفروض ۱۰۲ و میانگین نمونه مورد بررسی ۰۳۱/۱۳۷ و انحراف استاندارد ۹۸/۲۱ تأیید شد ($p > ۰.۱/۰$) بنابراین می‌توان نتیجه گرفت هدفهای سطح دانشی دانش آموزان پایه ششم در برنامه درسی کسب شده محقق شده است و میتوان نتیجه گرفت هدفهای دانشی برنامه درسی کسب شده مطالعات اجتماعی در حد قابل قبول در دانش آموزان تحقق یافته است.

سؤال پژوهشی سوم: تا چه اندازه هدفهای مهارتی برنامه درسی مطالعات اجتماعی در دانش آموزان محقق

شده است؟

جدول (۱۷). بررسی هدفهای سطح مهارتی دانش آموزان نسبت به برنامه درسی کسب شده

بررسی هدفهای سطح مهارتی دانش آموزان نسبت به برنامه درسی کسب شده				
معیار خطای میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	تعداد	
۸۶۱/۴	۵۰۱/۲۷	۱۸۷/۱۶۶	۷۲	دانش آموزان مهارتی سطح هدفهای

جدول (۱۸). آزمون t تک نمونه برای بررسی هدفهای سطح مهارتی دانش آموزان نسبت به برنامه درسی کسب شده

Test Value = ۱۲۳						هدفهای دانش - مهارتی سطح آموزان
اطمینان قابلیت ۹۵٪		اختلاف ها میانگین	معنا سطح (دامنه دو) داری	درجه آزادی	t	
بالا حد	حد پایین					
۱/۵۳	۲۷/۳۳	۱۸/۴۳	۰۰۰۱/۰	۷۱	۸۸۳/۸	

جهت آزمون سؤال پژوهشی سوم از آزمون t برای یک نمونه استفاده گردید. نتایج جدول (۱۷) و (۱۸) نشان می‌دهد که هدفهای سطح مهارتی دانش آموزان پایه ششم در برنامه درسی کسب - شده با میانگین مفروض ۱۲۳ و

میانگین نمونه مورد بررسی ۱۸۷/۱۶۶ و انحراف استاندارد ۵۰۱/۲۷ تأیید شد. ($p > 0/01$) بنابراین می‌توان نتیجه گرفت هدفهای سطح مهارتی دانش‌آموزان پایه ششم در برنامه درسی کسب شده محقق شده است. یافته‌های پژوهش اخلاقی (۱۳۸۳) نشان داد که اهداف دانشی و نگرشی و اهداف مهارتی در حد زیاد و خیلی زیادی مطابق با برنامه قصد شده بوده‌اند که همسو با نتایج پژوهش حاضر است. ولی نتایج چک لیست مشاهده رفتار در پژوهش اخلاقی (۱۳۸۳) نشان داد که ۸۰ درصد دبیران در زمان اجرای برنامه در حد کم و خیلی کمی بر اهداف مهارتی تأکید کرده‌اند که از این لحاظ برنامه اجرا شده مطابق با برنامه قصد شده نمیباشد که با نتایج پژوهش حاضر همخوانی ندارد.

بحث و نتیجه گیری

یافته های پژوهش نشان دهنده ی آن است که در برنامه درسی اجرا -شده آگاهی و توجیه آموزگاران در حد مطلوب قرار ندارد، اما اهداف پیش بینی شده در کلاس های درس مطالعات اجتماعی، در برنامه درسی اجرا شده پیگیری می شود از سوی دیگر در برنامه درسی اجرا شده مطالعات اجتماعی ، محتوای تعیین شده مناسب بوده است و در حد مطلوب اجرا شده است. اجرای کارگاه های آموزشی، دوره های ضمن خدمت، در اختیار قرار دادن بسته های آموزشی و راهنمای معلم و استفاده از تجربیات آموزگاران با سابقه می تواند کمک شایان توجهی در توانایی آموزگار و در نهایت تحقق اهداف درس مطالعات داشته باشد.

از دیگر یافته های این پژوهش، بهره مند شدن آموزگاران در برنامه درسی اجرا شده مطالعات اجتماعی ششم از روش های یاددهی -یادگیری مناسب و بهره گیری از طرح درس بود. همچنین شیوه های ارزشیابی از آموخته های دانش آموزان بر اساس روش های از پیش تعیین شده توسط برنامه درسی قصد شده مطالعات اجتماعی ششم توسط معلمان صورت می گیرد. بنابراین آموزگاران با تدابیر از قبل برنامه ریزی شده در کلاس درس خود حاضر می شوند، از روش های تدریس فعال در کلاس استفاده و دانش -آموزان را درگیر مباحث می کنند و مطابق ارزشیابی توصیفی آموخته های دانش آموزان را ارزیابی می کنند.

از سوی دیگر دانش آموزان ششم در پاسخ دهی به انواع سوال های آزمون دانشی، مهارتی و نگرشی عملکرد مورد انتظار و مطلوب را داشته اند. بنابراین دانش آموزان ششم به درس مطالعات علاقه مندند و مجموعه فعالیت های انجام شده از سوی دانش آموزان ششم و آموزگاران این پایه اثربخش بوده است. در نظام آموزشی کشورمان، به منظور داشتن یک برنامه درسی مطلوب و هماهنگ با برنامه درسی قصد شده، لازم است قبل از اجرای برنامه درسی، اجرا کنندگان آن از جمله دبیران با اهداف، محتوا، شیوه های مناسب یاددهی -یادگیری و ارزشیابی مناسب دروس مختلف در رشته های تحصیلی که از اجزای برنامه درسی اجرا شده می باشد و توسط برنامه ریزان درسی تعیین می شود، آشنا شوند. این مهم با اجرای کارگاه های آموزشی (تئوری و عملی)، دوره های ضمن خدمت و همچنین قرار دادن کتاب راهنمای معلم در اختیار دبیران ممکن است. همچنین برای رسیدن به اهداف درس و افزایش انگیزه یادگیری در دانش آموزان و کارایی بهتر دبیران و به تبع آن بهبود برنامه درسی کسب شده توسط دانش آموزان، بهتر است امکانات و تجهیزات لازم برای هر کتاب درسی قبل از اجرای برنامه درسی، تهیه شده و به روز گردد.

در ادامه لازم است اهداف هماهنگ با نیازهای فعلی و آتی دانش آموزان در تمامی ابعاد رشد، متناسب با مراحل زندگی و نیازهای حرفه ای تصریح شود. همچنین اهداف، روشن و واضح مشخص شده و قابل حصول برای دانش آموزان باشد. محتوای در نظر گرفته شده توسط دبیران می باید در زمان اجرای برنامه درسی شفاف و تسهیل کننده محتوای کتب درسی و تکمیل کننده محتوای در نظر گرفته شده توسط برنامه ریزان درسی باشد. روش های یاددهی -یادگیری توسط معریان برنامه که یکی از سطوح برنامه درسی اجرا شده می باشد متناسب با برنامه درسی قصد شده و در جهت نیل به اهداف درس انتخاب شود. همچنین قابلیت انتقال محتوای در نظر گرفته شده را به صورت کاربردی و مطلوب دارا باشد. یکی دیگر از سطوح برنامه درسی اجرا شده روش ها و شیوه های ارزشیابی از آموخته های دانش آموزان است که نتایج آن، راهنمایی برای ادامه، اصلاح و یا تغییر برنامه درسی قصد شده و اجرا شده محسوب می شود.

در یک جمع بندی از نحوه پاسخ دهی دانش آموزان سال ششم ابتدایی در پاسخ دهی به انواع سوالات نگرش، دانش و مهارت مشخص شد که با اجرای موفق برنامه درسی قصد شده، می توان نگرش، دانش و مهارت های مطلوب را که اجزای برنامه درسی کسب شده می باشد، در دانش آموزان محقق ساخت.

اجرای موفق هر برنامه درسی قصد شده مستلزم ایجاد شرایط مطلوب در ساختارها، آموزش مطلوب آموزگاران به عنوان معریان، میزان مطابقت برنامه با کاربرد در زندگی روزمره و آینده دانش آموزان، ایجاد انگیزه به دانش آموزان جهت شوق به دانستن است. هر برنامه درسی نوشته شده به همان نحو که انتظار می رود، اجرا نمی شود. شاید به جرات می توان اظهار کرد که معلمی را نمی توان یافت که تدریس خود را با برنامه درسی قصد شده به پایان برساند و همین موجب اختلاف آنچه قصد شده و آنچه اجرا می شود، است. محیط، نگرش های اولیا، تجربه ها، توانمندی و آگاهی آموزگار، شرایط دانش آموزان در کلاس درس، تجهیزات در اختیار آموزگار و انتظارات مسئولین آموزش و پرورش و مدیران و... بر آنچه معلم در کلاس اجرا می کند تاثیر می گذارد. امید است با توجه به اهمیت مقوله های یاد شده جهت اجرای هر چه بهتر برنامه های درسی از پیش تعیین شده تمهیدات لازم اندیشیده شود.

منابع

- احمدی، غلامعلی (۱۳۸۸). ارزشیابی برنامه درسی اجرا شده و کسب شده علوم دوره راهنمایی. طرح پژوهشی، وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی.
- غلامعلی احمدی (۱۳۸۵). بررسی میزان همخوانی و هماهنگی بین سه برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب شده در برنامه جدید آموزش علوم دوره ابتدایی. طرح پژوهشی، وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی. فصلنامه علمی و پژوهشی تعلیم و تربیت، ۲۲، ۸۶ صص ۵۱-۹۲.

اخلاقی، مرتضی (۱۳۸۳). بررسی میزان هماهنگی و همخوانی برنامه درسی قصد شده و اجرا شده مطالعات اجتماعی سال اول دبیرستانهای پسرانه تهران در سال تحصیلی ۱۳۸۳-۸۴ پایاننامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.

امیرتقوی، محمدعلی؛ علی عسگری، مجید؛ موسی پور، نعمت اله و حاج حسین پور، غلامرضا (۱۳۹۱). ارزشیابی سطوح سه گانه (قصد شده، اجرا شده و کسب شده) برنامه درسی دوره کارشناسی ارشد عملیات انتظامی. دوره ۴، شماره ۱، ۳۸-۷۰.

حامدی خواه، فضلعلی (۱۳۷۷). بررسی میزان استفاده معلمان از روش های فعال تدریس و مقایسه نتایج عملکرد آموزشی آنان در تدریس علوم دوره ابتدایی در شهرستان اراک. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد تهران مرکز.

حسنزاده سورشجانی، زهره (۱۳۹۱). تطبیق برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب شده درس ریاضی استان چهار محال و بختیاری در سال تحصیلی ۱۳۹۰-۹۱ پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کاشان.

رهبی نژاد، یداله (۱۳۷۷). ارزشیابی محتوای کتاب درسی علوم تجربی آزمایشی پایه پنجم ابتدایی، دفتر برنامه ریزی و تالیف کتب درسی، وزارت آموزش و پرورش.

فتحی و اجارگاه، کورش (۱۳۹۲). اصول و مفاهیم برنامه ریزی درسی. تهران: نبال.

کاظم پور، اسماعیل (۱۳۸۳). ارزشیابی برنامه درسی اجرا شده درس مطالعات اجتماعی آموزش متوسطه شاخه نظری بر اساس مدل سه بعدی رویبیتال از دیدگاه دبیران استان گیلان در سال تحصیلی ۱۳۸۲-۸۳ و مقایسه آن با برنامه درسی قصد شده. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.

محبی، علی (۱۳۸۹). بررسی عوامل مؤثر بر سطوح مختلف برنامه درسی تجربه شده را در مورد درس اندیشه اسلامی دوره کارشناسی دانشگاه علوم انتظامی. رساله دکتری دانشگاه تربیت معلم.

مفتخر، سیف الله (۱۳۸۶). بررسی تفاوت برنامه درسی قصد شده و اجرا شده شهروند مسؤول در دوره آموزش متوسطه نظری از دیدگاه دبیران اجتماعی استان آذربایجان شرقی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.

ملکی، حسن (۱۳۹۲). مقدمات برنامه ریزی درسی. تهران: سمت.

ملکی، حسن؛ دلاور، علی؛ احمدی، غلامعلی و حاجی تبار فیروزجائی، محسن (۱۳۹۱). بررسی میزان همخوانی برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب شده مطالعات اجتماعی سال اول دبیرستان. فصلنامه روانشناسی تربیتی، شماره ۱۰۶، ۲۷-۱۵۴.

Glatthorn, A. A. (۱۹۸۰). *A guide for developing an English Curriculum for the eighties*. Urbana, IL: NCTE.

Menis, J. (۱۹۹۴). Chemistry in Israeli ۱۲ th Grade Classes: the intended, implemented and the achieved curricula (Electronic version). *Studies in Education Evaluation*, ۲۰, ۳۹۴-۳۶۳.

Goodlad, J. I & Associates. (۱۹۷۹). *Curriculum inquiry: The Study of Curriculum Practice*. New York: McGraw- Hill.

Schmidt, M.H. et al. (۱۹۹۷). Many visions, many aims: across national investigation of curricular intentions in school Mathematics (vol. ۱). Dordrech : Kluwer.